

РОЗДІЛ 5. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ

SOCIAL INNOVATIONS: MAIN ASPECTS

У статті висвітлено основні аспекти соціальних інновацій, які охоплюють філософський, теоретико-методологічний, інституційний та економічний зрізи. Зазначено, що філософський зріз відображає суб'єктивний чинник ідеї розвитку як природного прагнення до пізнання нового, розуміння трансформації світобудови, соціальних практик, культури мислення і формування нової реальності. У контексті теоретико-методологічного аспекту висвітлено різні позиції дослідників та окремі суперечності, які виникають у поглядах на сутнісно-змістове наповнення поняття «соціальні інновації». Підкреслено особливості інституційного зрізу, який відображає інституційне забезпечення соціальних інновацій, взаємодію різних інституцій, узгодженість соціальних проєктів і урядових програм. Наголошено на специфіці економічного аспекту, важливого з огляду забезпечення ефективності завдяки реалізації соціальних інновацій та розширення простору використання соціального ресурсу для вирішення багатогранних проблем суспільства.

Ключові слова: соціальні інновації, соціальні технології, соціальні рухи, соціальні гарантії, соціальні норми, соціальна свідомість, соціальна відповідальність, соціальна практика.

The article describes the main aspects of social innovations that embrace philosophic, theoretic-methodological, institutional, and economic parts. It notes that the philosophic aspect reflects the subjective factor of the idea of growth as a natural desire to gain knowledge, understand the world transformations, social practices, culture of thinking, and formation of a new reality. In the context of the theoretic-methodological aspect, the article covers different scientists' points of view and specific contradictions arising while considering the semantic essence of the term "social innovations". The study highlights specificities of the institutional aspect, which reflects an institutional provision for social innovations, cooperation between various institutions, and consistency of social projects and governmental programs. The article stresses the specificity of the economic aspect, which is important in terms of ensuring efficiency due to the implementation of social innovations and broadening the scope of social resource use for coping with complex societal challenges. The work emphasizes that social innovations are the motivational source of societal development since they are directly related to the improvement of human life quality, motivation for self-development and creativeness. Special attention is paid to the ecology problem that has worsened since the war caused by Russian aggression started. Therefore, social innovations aimed at restoring the ecosystem's natural balance must have high priority in governmental and grant projects of modernization and rebuilding in our country. The article justifies that social innovations depend on the personal characteristics of the people involved in the innovational process. Therefore, it is necessary to abide by moral-ethic principles and the culture of cooperation between people participating in the creation and implementation of the innovational idea. Consequently, the rational principle of social innovations gets combined with the cultural factor, which will result in a positive synergetic effect and provide high reputational capital.

Key words: social innovations, social technologies, social movements, social guarantees, social norms, social consciousness, social responsibility, social practice.

УДК 351:3254:364

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.75-12>

Захарчин Г.М.

д.е.н., професор
Національний університет
«Львівська політехніка»

Zakharchyn Halyna

Lviv Polytechnic National University

Постановка проблеми. Стрімкі зміни зовнішнього середовища, поява несподіваних і непростих викликів породжують нові проблеми політичного, економічного, соціального, екологічного та іншого характеру. У цих умовах необхідне швидке реагування на подолання назрілих проблем, які вимагають пошуку адекватних інструментів та норм соціальної взаємодії. У часовому проміжку оперативні дії повинні випереджувати процес нагромадження проблем, що уможливорюється завдяки використанню інноваційних підходів. Зміни зовнішнього середовища породжують нові джерела соціальних інновацій та інноваційних засобів соціальної діяльності, які значною мірою активізують соціальну мобільність, підсилюють соціальні гарантії і приводять до змін у соціальних взаємодіях. Сьогодні соціальні ініціативи випереджують дії державних інституцій і засвідчують про

високий рівень соціальної свідомості, патріотизм та відповідальність. З цієї причини, ці соціальні ініціативи необхідно підтримувати на всіх рівнях і паралельно розвивати теоретичні та прикладні аспекти проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світлі розгортання різноманітних соціальних процесів зростає зацікавленість проблемою соціальних інновацій, які стають рушіями розвитку багатьох сферах суспільства. Проблемне поле досліджень надзвичайно широке і охоплює як концептуально-методологічні аспекти досліджень, так і прикладні. Доволі часто науковці вивчають соціальні інновації під кутом зору складової державної політики. Власне, на цей аспект звертає увагу Вольська О.М. [1]; Жуковська В.М. у монографії «Соціальний розвиток організації: потенціал, управління, інновації» розглядає соціальні іннова-

ції через призму розвитку [2]; Мейжис І.А. підсилює культурологічний аспект соціальних інновацій через ціннісні орієнтації людей, стверджуючи, що «за рахунок соціального навчання відійти від консервативних цінностей до цінностей, орієнтованих на «розвиток» і створення комфортних умов життя для абсолютної більшості людей» [3, с. 66]. Інші дослідники вбачають у соціальних інноваціях джерело формування людського капіталу, зокрема, ця думка простежується у монографії Семікіної А.В. [4] та статті Осецький В., Кирильчук О., Савчук Н. [4]. Глибокі теоретичні корені соціальних інновацій представлено у публікаціях вітчизняних та зарубіжних науковців [5; 6].

Актуалізація окресленої проблематики вимагає концентрації уваги на системному підході до вивчення соціальних інновацій у комплексі аспектів як світоглядного, теоретико-методологічного, так і прикладного – на рівні інституції та економічного осмислення. Саме такий підхід значно глибше розкриє сутнісно-змістове наповнення соціальних інновацій як явища, процесу, значного поступу у розвитку суспільства.

Мета статті полягає у висвітленні основних аспектів соціальних інновацій, які охоплюють філософський, теоретико-методологічний, інституційний та економічний зрізи.

Виклад основного матеріалу. Соціальні інновації у категоріальному сенсі належать до багатогранних понять, оскільки соціальне життя різноманітне, і мають свою історію формування та розвитку. В Україні соціальні інновації з'явилися поступово у сферах інформаційних технологій і освіти та набули позитивної динаміки завдяки розвитку нових напрямків діяльності, що зумовило появу різноманітних форм соціальних об'єднань, присутніх як в реальному, так і віртуальному середовищі. Інформатизація суспільства, розбудова цифрової економіки, поширення гуманістичних настроїв у суспільстві значно підсилили цей процес і окреслили нові обриси соціальних інновацій. Динаміка розвитку соціальних інновацій вплинула на формування інноваційного способу мислення, завдяки якому, зокрема, активізували свою діяльність соціальні рухи, спрямовані на зміну соціальних норм та цінностей, а соціальна практика на всіх рівнях стала вже доброю традицією.

Теоретичне осмислення і практичне закріплення соціальних інновацій у багатьох сферах дає змогу виділити такі основні зрізи соціальних інновацій:

- філософський;
- теоретико-методологічний;
- інституційний;
- економічний.

Філософський зріз відображає суб'єктивний чинник ідеї розвитку як природного прагнення до пізнання нового, сприйняття змін, розуміння

трансформації світобудови, соціальних практик, культури мислення і формування нової реальності. Здатність до саморозвитку та творчості є природною потребою людини, прагненням розкрити когнітивні здібності і реалізуватися в соціумі.

Теоретико-методологічний зріз відображає різні позиції дослідників та окремі суперечності, які виникають у поглядах на сутнісно-змістове наповнення поняття «соціальні інновації». З огляду багатогранності соціальних інновацій у науковому середовищі існують розбіжності дослідників щодо трактування цієї категорії, її характерних ознак та чіткого розмежування між інноваційними соціальними технологіями. Поширеними та популярними залишаються два методологічні підходи для трактування сутності соціальних інновацій.

Перший методологічний підхід акцентує на історичній ознаці соціальної інновації, яка появляється на певному етапі розвитку суспільства відповідно до змін соціальних умов, і спрямована на ефективні позитивні перетворення у соціальній сфері. Відповідно до другого методологічного підходу у поняття соціальної інновації закладається значно ширший зміст, пов'язуючи його із творчою діяльністю, завдяки якій нововведення трансформуються у соціокультурні норми і взірці, набуваючи інституціонального оформлення. Зокрема, науковці визначають соціальні інновації «як нові ідеї, можливості та дії в соціальному просторі, які збільшують можливості застосування ресурсів для підвищення високої якості та конкурентоспроможності людського капіталу» [4, с. 43].

За сучасних умов видається доцільним поєднувати обидва підходи і соціальні інновації розглядати інтегровано, синтезуючи історичний аспект створення інновацій із творчим аспектом, завдяки якому появляються нові ідеї, спрямовані на примноження соціального капіталу організації та суспільства загалом. Соціальні інновації розвиваються у контексті універсального закону розвитку, який заклав концептуально-теоретичний фундамент для інноваційної економіки в цілому, та соціальних інновацій, зокрема. Отже, є підстави розглядати соціальні інновації як цілісну тріаду – процес, інструмент і результат, тобто, відповідно структурований інноваційний цикл. У ланцюгу соціальних інновацій простежується чіткий взаємозв'язок його складових у такій послідовності: потреби, ініціатива, знання, співпраця, результат, спрямований на задоволення потреб соціальних груп і суспільства.

На відміну від соціальної інновації інноваційні соціальні технології є тим механізмом, завдяки якому через сукупність методів, прийомів, способів та різноманітних інструментів створюються і реалізуються інновації у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Цю відмінність підкреслю-

ють дослідники, відмічаючи, що «у центрі уваги соціальних інновацій є не технологія, а люди, їхні відносини, інтереси, потреби та цілі. Головна мета – за допомогою нових соціальних інститутів сприяти розв'язанню соціальних проблем і забезпечити підвищення якості життя, освіти, продуктивності праці» [4, с. 43].

Інституційний зріз відображає інституційне забезпечення соціальних інновацій, взаємодію різних інституцій, узгодженість соціальних проєктів і урядових програм. З цієї причини соціальні інновації необхідно розглядати як важливу складову державної соціальної політики, оскільки розширення соціальної сфери спонукає до модернізації законодавства у царині соціальних послуг та соціального захисту населення та формування ефективного механізму реалізації прийнятих законодавчих актів. Власне, на цей аспект звертають увагу науковці, зазначаючи, що «соціальна інновація, чи інноваційне спрямування соціального розвитку, – це процес реалізації в державі соціального нововведення. Це нова для певного суспільства соціальна пропозиція, новий взаємозв'язок членів суспільства. Основою соціальної інновації є не технічне нововведення, а нові методи взаємодії між членами суспільства, нові критерії їх поведінки, дій, стану соціального середовища» [1, с. 217].

Сьогодні паралельно із державними соціальними службами ефективно працюють організації недержавного сектора, відповідно, зростає роль соціального менеджменту, спрямованого на забезпечення гармонійної співпраці між ними. Відмітимо, що теоретичне осмислення і практичне закріплення соціальних інновацій у багатьох сферах також зумовлює потребу в ефективному управлінні соціальною сферою, тобто розвитку соціального менеджменту.

Економічний зріз відображає вигоду, якої досягають завдяки реалізації соціальних інновацій та розширення простору використання соціального ресурсу для вирішення багатогранних проблем суспільства і ефективного протікання соціальних процесів. У цьому контексті науковці зазначають: «соціальні інновації мають потрійну контекстуальну природу: а) по-перше, вони спрямовані на підвищення рівня життя та всебічний розвиток людини; б) по-друге, їх впровадження з метою вдосконалення бізнес-процесів на підприємстві забезпечує йому соціально-економічний та екологічний ефекти, які взаємодіють із різними заінтересованими сторонами; по-третє, використовувані ресурси уречевлені у товарах та послугах, що прямо чи опосередковано здійснюють соціально-екологічний вплив на здоров'я людини, природне середовище (ступінь утилізації товарів, використанняощадних технологій) та суспільство загалом (індекс інновацій)» [2, с. 226]. Економічний аспект

відображає також ступінь задоволення потреб завдяки реалізації соціальних інновацій, тобто, містить мотиваційний чинник.

Соціальні інновації динамічно поширюються на усі сфери суспільного життя, охоплюють якість життя, процес відтворення і розвитку людини, соціально-трудова відносини, організацію людської спільноти, екологію. Питання екології особливо загострилося під час війни, а злочини проти довкілля (затоплення вугільних шахт, підпали лісів, підлив нафтобаз, забруднення Чорного та Азовського моря, обстріли енергетичних об'єктів, складів небезпечних відходів і багато іншого) кваліфікуються також як воєнні злочини. І це далеко не повний сумний перелік екологічних лих, завданих Україні росією. З цієї причини соціальні інновації, спрямовані на відновлення природного балансу екосистеми, повинні стати пріоритетними в урядових і грантових проєктах модернізації та відновлення нашої країни.

Соціальні інновації досягають ефективності завдяки об'єднанню в одну командну спільноту творчо налаштованих і креативних людей, здатних мислити нестандартно, наділених інтуїтивним чуттям і вмінням вирішувати конкретні соціальні проблеми. З огляду на це, для підвищення мотивації нарощувати темпи соціальної активності важливо забезпечувати конкретність та адресність соціальних інновацій і відстежувати чинники, які мають стимуляційну силу впродовж усього інноваційного циклу.

Оскільки соціальні інновації значною мірою залежать від особистісних якостей людей, задіяних в інноваційному процесі, то соціальний аспект інноваційності передбачає ціннісну позицію інноватора, його соціальну поведінку на основі морально-етичних принципів та культури взаємодії між людьми, дотичними до створення та реалізації інноваційної ідеї. З огляду на це, раціональний принцип соціальних інновацій поєднується із культурологічним чинником, що своїм підсумком матиме позитивний синергетичний ефект і забезпечить високий репутаційний капітал.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальні інновації є мотиваційним джерелом розвитку суспільства, оскільки вони безпосередньо пов'язані із покращенням якості життя людини, мотивацією до саморозвитку та креативності, формування сучасного соціального мислення. Соціальні інновації проходять свій історичний шлях становлення і розвитку, набувають популярності і поширюються у всі сфери життєдіяльності суспільства. Соціальна практика зумовила часткові зміни у структурі суспільства, покликавши до життя багаточисельні та різноманітні соціальні утворення, рухи та інші форми реалізації соціальних інновацій, побудованих на принципах організаційної свободи.

Ефективність соціальних інновацій визначається їхньою багатогранною природою, яка дає змогу одержувати не тільки економічну вигоду, але й соціальний ефект, іміджевий ефект, забезпечувати емоційну рівновагу та усвідомлювати й творити адекватну соціальну реальність.

Специфіка соціальних процесів, нові виклики сьогодення спонукають до розширення предмету дослідження як у теоретичній, так і практичній площині. Поява нових факторів, які гальмують чи заохочують соціальні інновації вимагає подальшого визначення сутнісно-змістового наповнення соціальних інновацій та вивчення механізму залучення їх до стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку.

Оскільки соціальні інновації притаманні усім сферам суспільного життя, то у практичному сенсі, зокрема в освітній сфері, доцільно закладати у навчальні програми нові навички для набуття компетенцій у сфері соціальних інновацій; також доцільно продовжувати дослідження щодо пошуку сучасних інструментів та інституційного забезпечення соціальних інновацій, оцінювання ефективності партнерської співпраці держави та бізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вольська О.М. Соціальні інновації як складова державної соціальної політики. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 2(58). С. 216–221.
2. Жуковська В.М. Соціальний розвиток організації: потенціал, управління, інновації: монографія. Київ : Київ. Національний торгово-економічний університет, 2018. 352 с.
3. Мейжис І.А. Соціальні інновації в українській сучасності. *Наукові праці. Соціологія*. 2012. Випуск 172. Том 184. С. 6–66.
4. Осецький В., Кирильчук О., Савчук Н. Соціальні інновації в освіті - драйвери розвитку людського капіталу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2020. № 1(208). С. 42–48.
5. Семікіна А.В. Людський капітал: підвищення конкурентоспроможності на основі соціальних інновацій: монографія. Одеса : "Атлант", ВОИ СОІУ, 2018. 272 с.

6. Якубін О. Деякі теоретичні аспекти вивчення соціальних інновацій: поширення, закріплення, вимірювання. *Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право*. 2014. № 3/4 (23/24). С. 146–152.

7. Harrisson D., Széll G., Bourque R. Social Innovation, the Social Economy and World Economic Development. Bern, Switzerland : Peter Lang D., 2009. Vol. 17. 469 p.

REFERENCES:

1. Vol'ska, O.M. (2020) Sotsial'ni innovatsii yak skladova derzhavnoi sotsial'noi polityky [Social innovations as a component of state social policy]. *Actual problems of public administration*, vol. 2(58), pp. 216–221. (in Ukrainian)
2. Zhukovska, V.M. (2018). Sotsialnyi rozvytok orhanizatsii: potentsial, upravlinnya, innovatsii [Social development of the organization: potential, management, innovations]. Kyiv: KNUTE. (in Ukrainian)
3. Mejzhys, I.A. (2012) Sotsial'ni innovatsii v ukrains'kij suchasnosti [Social innovations in Ukrainian modernity]. *Scientific Works. Sociology*, no. 172, vol. 184, pp. 6–66. (in Ukrainian)
4. Osets'kyj, V., Kyryl'chuk O., Savchuk N. (2020) Sotsial'ni innovatsii v osviti – drayvery rozvytku liuds'koho kapitalu [Social innovations in education – drivers of human capital development]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, no. 1(208), pp. 42–48. (in Ukrainian)
5. Semikina, A.V. (2018) Liudskyi kapital: pidvyshchennia konkurentospromozhnosti na osnovi sotsial'nykh innovatsii: monohrafiia [Human Capital: Increasing Competitiveness Based on Social Innovations: monograph]. Odesa: "Atlant" VOI SOIU. (in Ukrainian)
6. Yakubin, O. L. (2014) Deiaki teoretychni aspekty vyvchennia sotsial'nykh innovatsij: poshyrennia, zakriplennia, vymiriuvannia [Some theoretical aspects of the study of social innovation: diffusion, institutionalization, measurement]. *National Technical University of Ukraine Journal. Political science. Sociology. Law*, no. 3/4 (23/24), pp. 146–152. (in Ukrainian)
7. Harrisson, D., Széll G., Bourque R. (2009) Social Innovation, the Social Economy and World Economic Development. Bern, Switzerland: Peter Lang D, vol. 17. 469 p.